Ілюстрована Шевченківська Бібліотека
№ 18.

СОТНИК.

З 1 малюнком і портретом.

Накладом „Канадийского Фармера“
852 MAIN STREET, WINNIPEG, CANADA

Ілюстрована Шевченківська Бібліотека
№ 18.

Сотник.

З 1 малюнком і портретом.

Накладом „Канадийского Фармера.”
852 Main Street, Winnipeg, Canada.

Т. Шевченко

Сотник.

(I.)

У Оглаві... Чи по знаку
Кому сей Оглав білохатий?
Троха лиш! Треба росказати,
Щоб з жалю не зробить сьміху.

Од Борисполя недалеко
А буде так як Бориспіль,
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь;
Неначе з Оглава дівчата
Ватагу вийшли виглядати,
Та й стали.

Буде вже давно —
Оттут, бувало, із-за тину
Вилась квасоля по тичині;
І з оболонками вікно
В садочок літом одчинялось,
І хата, бачите, була
За тином, сотникова хата.
А сотник був собі багатий,
То в його, знаєте, росло
На божій харчі, за дитину,
Чиєсь байстря. А може й так
Узяв собі старий козак
Чию сирітку за дитину,
Та й доглядає в затишку,
Як квіточку, чужу дочку.

А сина (сотник був жонатий,
Та жінка вмерла) — сина дав
У бурсу в Київ обучатись.
А сам Настусю піджидав,
Таки годованку, щоб з нею
Собі зробити ся ріднею:
Не сина з нею поєднать,
А забандюрилось старому
Самому в дурнях побувать.
А щоб не знать було нікому,
То ще й не радив ся ні з ким,
А тілько сам собі гадає;
А жіночки — лихий їх знає! —
Уже сьміяли ся над ним;
Вони сю страву носом чують.

. . . .

(II.)

Сидить сотник на причілку
Та думку гадає;
А Настуся по садочку
Пташкою літає.
То посидить коло його,
Руку поцілує,
То усами страшенними
Сивими пустує.
Ну, звичайне як дитина,
Пестує старого.
А старому не до того:
Иншого якогось,
Ґріховного пестуваньня
Старе тіло просить.
І пальцями старий сотник
Настусині коси,
Мов дві гадини великі,
До-купи сплітає;
То розплете та круг шиї
Тричи обмотає.
А вона, моя голубка,
Нічого не знає;
Мов кошеня на припічку,
З старим котом грає.

...То усами страшенними
Сивими пустує...

Сотник.

Та одчепись, божевільна!
Дивись лишень: коси,
Мов русалка, розтріпала.
А чому ти й доси
Ніколи не вплетеш кісники,
Отті, що тітка привезла?

Настя.

Як-би пустили на музики,
То я б кісники заплела,
Наділа б жовті черевики,
Червону б юпку одягла,
Заквітчала б барвінком коси.

Сотник.

Стрівай, стрівай, простоволоса!
Дурненька: де б же ти взяла
Того барвінку заквітчатись?

Настя.

А коло тину. Там такий
Поріс зелений, та хрещатий,
Та синїй, синїй, голубий,
Зацьвів...

Сотник.

Не будеш дївувати!

Настя.

А що-ж, умру хиба?

Сотник.

Ба нї!
А снилось в осени менї,
Тогдї як щепи ми щепили:
Як приймуть ся... менї приснилось...
Як приймуть ся, то в осени
Ти вийдеш за-між.

Настя.

Схаменись!
І щепи ваші поламаю.

Сотник.

І як барвінок зацьвіте...

Настя.

То я й барвінок позриваю.

Сотник.

А од весільля не втечеш!

Настя.

Ба ні, втечу, та ще й заплачу. (Плаче.)

Сотник.

Дурна ти, Насте, як я бачу:
І посьміять ся не даси!
Хиба не бачиш? я жартую.
Піди лиш, скрипку принеси,
Та з лиха гарно потанцюєш,
А я заграю.

Настя.

Добре, тату!
(І веселенька шасть у хату.)

Сотник.

Ні, трохи треба підождать!
Воно б то так, та от-що, брате,
Літа не ждуть, літа летять;
А думка проклята марою
До серця так і приросла.
— А ти вже й скрипку принесла?!
Яку-ж ми вчистимо з тобою?

Настя.

Е ні, стрівайте, цур не грать!
А то не буду й танцювать,
Поки барвінку не нарву,
Та не уквітчаюсь. Я зараз!

(Іде недалечко, рве барвінок, квітчаєть-ся і співає. Сотник налагожує скрипку.)

Сотник.

Отже одна вже й увірвалась;
Стрівай, і другу увірву.

Настя.

(Вертаєть-ся заквітчана, співаючи):

Як-би менї крила, крила
Соколинії,
Полетїла б я за милим,
За дружиною.
Полетїла б у діброву,
У зелений гай,
Полетїла б, чорноброва,
За тихий Дунай!

(III.)

(Тим часом, як вона співає, у садочок входить молодий хлопець в соломяному брилї, в короткому синьому жупанку, в зелених шараварах, з торбиною за плечима і з нагаєм.)

Петро.

З тим днем, що сьогодня, Боже помагай!

Настя.

Тату! тату! Петро, Петро із Києва прийшов!

Сотник.

А, видом видати, слихом слихати! Чи по волї, чи по неволї?

Петро.

По волї, тату, та ще й богословом.

Сотник.

Ов!

Настя.

Богословом?! Аж страшно!

Сотник.

Дурна, чого ти боїш ся?! (підходить до сина, хрестить його і цїлує.) Боже тебе благослови, моя дитино! Настусю! поведи його в покої, та нагодуй, бо він ще може й не обідав.

Петро.

Та таки й так. (Іде в сьвітлицю з Настею.)

Сотник (сам).

І дарував же мені Бог
Таке дитя, такого сина!
І богослов уже... причина,
Причина мудрая. (Задумуєть-ся.) Чого,
Чого я думаю? У попи!
А як не схоче, то на Січ —
І там не згине вражий хлопець.
Іти лиш в хату. От ще річ:
Заставить треба богослова,
Щоб дома байдиків не бив,
Щоб він гуляючи навчив
Настусю заповідь, щоб знову
Не довелось дяка наймать,
Як для покійної. А знаю,
Без сього вже не повінчає
Отець Хома... Піти сказать,
А то забуду. (Іде в хату.)

(IV.)

Жить би, жить, хвалити Бога,
Кохати ся в дітях:
Так же ні, самому треба
Себе одурити.
Оженити ся старому
На такій дитині!
Схамени ся, не жени ся:
І вона загине,
І сам сивим посьмішищем
Будеш в своїй хаті.
Будеш сам отте весільлє
По-вік проклинати;
Будеш плакать, і нікому
Ті сльози старечі
Буде втерти. Не жени ся,
І гич не до речи!
Диви ся: рай кругом тебе
І діти, як квіти.
За-що ж ти їх, молоденьких,
Хочеш погубити?
Ні, старий мій чепурить ся,

Аж бридко дивить ся,
А Настуся з богословом
Заповіди вчить ся.
Он дивіть ся: у садочок
Вийшли погуляти,
У-двох собі похожають,
Мов ті голубята.
А старого нема дома,
То їм своя воля
Награти ся. Дивіте ся:
Там коло тополї
Стали собі, та й дивлять ся
Одно на другого.
Оттак ангели сьвятії
Дивлять ся на Бога,
Як вони одно на друге.
І Петрусь питає:

Петро.

Чом же ти отсе, Настусю,
Справдї не читаєш?

Настя.

А хиба я школяр, чи що? Не хочу, та й годї!

Петро.

Хоч одну невеличку заповідь сьогодня вивчи, хоч пяту!

Настя.

І пятої, і шостої, нїякої не хочу.

Петро.

То піп і не вінчати-ме нїколи, як не вмітимеш.

Настя.

Байдуже, нехай собі не вінчає.

Петро.

А зо мною?

Настя.

І з тобою нехай собі... Е нї, нехай повінчає!

Петро.

Та читай же! а то...

Настя.

А то що ти зробиш?

Петро.

Поцілую, ось побачиш!

Настя.

Хоч як хочеш цілуй собі, а я таки не читати-му.

Петро (цілує її і примовляє).

Отсе тобі раз, отсе тобі два.

(А сотник виглядає з-за тину і входить в хату, не давши знаку.)

Настя (пручаєть-ся).

Годї бо вже, годї! Незабаром батько прийде, треба справдї читать.

Петро.

А тепер і читать!

Сотник (виходить з хати).

Дїти! годї вже вам учить ся! Чи не час обідать?

(Петро і Настя мовчки ідуть у хату).

Сотник (сам).

Навчилась, нічого сказать!
Отсе дитина! Нї, Настусю!
Я коло тебе захожу ся
Тепер, лебедонько, не так!
Поки сто раз не поцілує,
Й читать не хоче. А бурсак!...
Собачий сину, знаєш смак!
Ось я тебе попомуштрую
Не так, як в бурсї. Помелом!
Щоб духу в хатї не було.
Великий сьвіт наш, не загинеш.
Диви ся, пся його личина,
Отсе-то так, що богослов —

У батька краде! Добре, свату!
Які-то стали люде злі!
А що то діеть-ся у хаті?
Там знову, знать, мої малі
Читають... Треба розігнати.

(V.)

Оттакі батьки на сьвіті,
На-що вони дітям?
На наругу перед Богом!
А шануйте, чтіте,
Поважайте його, діти!
Бо то батько сивий,
Батько мудрий. Добре оттим
Сиротам щасливим,
Що не мають оттих батьків,
То й не согрішають.

Настя (вибігає заплакана з хати.)

Не дає і пообідать,
В Київ проганяє.
А, Боже мій милостивий!
Що мені робити?
Помандрую (з ним у Київ.)

(Дивить ся в хату, замирає вся.)

Ух, який сердитий!
Та не вдарить... А я таки
У Київ з Петрусем
Помандрую, хоч що хочеш...
Я не побою ся,
Серед ночи помандрую!...
А відьма злякає?...
Ні, не зляка. (загляда знову.)
Сердешненький!
Книжечки складає
У торбину і бриль бере,
Прощай, моє любе,
Моє серце!... У-вечері?
За царину? Буду,
Раньше буду! Ось на, лови!

(Кидає через тин цьвіток.)

Чуєш? дожидай ся ж! (Виходить сотник.)

Настя (співає).

„Не ходи, не нуди, не залицяй ся! —
Не сватай, не піду, не сподівай ся!”

Сотник.

А їй байдуже, мов не знає!
Неначе та сорока скаче.
Настусю! чом же ти не плачеш?
Адже-ж Петруся вже немає.

Настя.

Дивіте ся, яка печаль!
То й плачте, коли жаль!

Сотник.

Менї байдуже.

Настя.

А менї
Ще байдужійше, він не мій.
А я вже заповіди знаю
Усї до одної.

Сотник.

Усї?

Настя.

Нехай хоч зараз сповідає
Отець Хома ваш голосний.

Сотник.

А повінчаємось в недїлю?

Настя.

А вже-ж! Так ми ще не говіли;
Як одговіємось, тогдї.

Сотник (цїлує її).

Моя голубко сизокрила,
Моя ти ягідко! (Танцює і приговорює:)

У горох
В чотирйох
У-ночи ходила;
У-ночи,
Ходячи,
Намисто згубила.

Настя.

Та годї вам вже з тим намистом! Ішли б швидче до отця Хоми, та порадили ся. От що!

Сотник.

Правда, правда, моя квіточко! Побіжу ж я швиденько, а ти тут, моя любко, погуляй собі тихенько! Та заквітчай ся! Та не жди мене, бо бути має, що я остану ся і на вечерню. (Цїлує її і йде.)

Настя.

Добре, добре. Не ждати-му.
Не ждати-му, не ждати-му,
У свитину вдягати-мусь,
У намисто уберу ся,
Доганяти-му Петруся.

Обнїмемось, поцїлуємось, поберемо ся за рученьки, та й підем у-двох собі аж у Київ. Треба заквітчать ся, може в остатнїй раз; бо він казав, що у Броварях і повінчаємо ся.

(Квітчаєть-ся і співає.)

„Ой піду я не берегом-лугом,
Зостріну ся з несуженим другом.
Здоров, здоров, несужений друже!
Любили ся ми з тобою дуже;
Любили ся, та не побрали ся,
Тілько жалю серцю набрали ся."

Отсе нагадала яку! Цур їй, яка погана! Побіжу лиш швидче. Оставайте ся здорові, мої високі тополї і хрещатий мій барвіночку! (Виходить.)

(VI.)

Іде до дому у ночи
Пяненький сотник, а йдучи
Собі веселий розмовляє:

— „Нехай і наших люде знають!
Нехай і сивий, і горбатий,
А ми... хе! хе! а ми жонаті!
А ми..." — На-силу вліз у хату,
Та й ліг собі тихенько спати,
Щоб Настю, бачте, не збудить,
Та сорома не наробить.
Уже й „Достойно" оддзвонили,
Уже до-дому люде йдуть, —
Не йде Настусенька, не чуть.
На-силу сотника збудили,
Та росказали: „так і так!"
Перехрестив ся неборак;
Коня найкрасчого сідлає
І скаче в Київ. В Броварях,
Уже повінчана, гуляє
Його Настуся молода.
Вернув ся сотник мій до-дому,
Три дні, три ночи не вставав,
Нікому й слова не сказав
І не пожалувавсь нікому.

. . . .

. . . .

Турбуєть-ся, заробляє
А того не знає,
Що на старість одуріє
І все занехає.
Оттак тепер і з сотником,
З дурним моїм, сталось:
Розігнав дітей по сьвіту,
А добро осталось, —
Немає з ким поділити.
Довелось самому
Розкидати, розточити,
І добра нікому
Не зробити ні на шеляг,
І притчею стати
Добрим людям, і охати
У холодній хаті
Під кожухом; і нікому
Хату затопити

І вимести; по сьмітнику
Ходити, нудити, —
Поки пугач над стріхою
В вікно не завиє,
А наймичка холодного
Трупу не накриє
Кожушиною старою,
А ключ од комори
Із-за пояса украде...

Оттаке-то горе
Із сотником отсе сталось:
Не минуло году,
Як Настусеньки нестало,
А вже на городї
Не остало ся нїчого, —
Свинї та телята
Уже бродять. А барвінок,
Барвінок хрещатий,
Притоптаний коло тину,
Засихає, вяне.
А сам сотник у кожусї,
Одутлий, поганий,
Коло клунї похожає.
І стоги невкриті,
І покої немазані,
І сволок немитий,
І челяди нема дома,
Й худоби немає...
А наймичка задріпана,
Та й та помикає
Старим паном. Так і треба:
Не розганяй дїток,
Сивий дурню!

Недовго жив
На свій заробіток
Пяний сотник. Ще минуло
Лїто коло сьвіта,
А в осени на улицї
Сотника убито;
А може вмер неборака,

Од шинкарки йдучи.
Байдуже кому питати!
Забрали й онучі
Добрі люде, а самого
Гарно поховали
У леваді, і хрестика
Над ним не вкопали.
Аж жаль його: був багатий,
І рідня і діти
Єсть у його, а нікому
Хрест постановити!
Умер сотник, і покої
Згнили, повалялись;
Все пропало, погинуло.
Тілько і остались,
Що тополі на вигоні:
Стоять, мов дівчата
Вийшли з Оглава, ватагу
З поля виглядати.

1849.
Кос-Арал.